

Микола КРУПАЧ

ЛІТЕРАТУРНО-АРТИСТИЧНЕ ТОВАРИСТВО “ВЕСЕЛКА” (1922-1923)

Після поразки національно-визвольних змагань у листопаді 1920 р. значна частина армії УНР вимушена була перейти польський кордон і віддатись у руки колишнього свого союзника. На території Польщі українське військо було обеззброєне й розміщене по таборах для інтернованих (на певний час вони стали основним місцем перебування української армії). Та коли мова заходить про розвиток літературно-мистецького життя в умовах інтернації, то передусім потрібно відзначити, що найбільш інтенсивно воно розвивалося саме в таборах на території Польщі, зокрема, в Каліському таборі.

Умови проживання в поселеннях такого типу були надзвичайно важкими. Табори, як правило, були обгороджені колючим дротом, що надзвичайно негативно впливало на – і так пригнічений поразкою – психологічний стан інтернованих. Помешкання у таборах були абсолютно не призначені до умов тривалого перебування, і тому побутові проблеми тут виникали повсякчасно. Найважче було перебути зиму 1920-1921 рр. Холод та голод – передусім два найстрашніші вороги інтернованих, які в цей час забирали життя тисяч відданих захисників української державності.

Та попри весь трагізм ситуації, життя в таборах поволі входило у менш-більш (на скільки це було можливо в таких умовах) узвичаєне русло. З вирішенням елементарних побутових проблем, українське керівництво таборів почало ставити акцент на освітню та культурно-мистецьку роботу. У таборах почали відкриватися військові й загальноосвітні школи, створювати театри, хорові й танцювальні колективи тощо.

Водночас у таборах почали видавати й перші власні періодичні видання, навколо яких об'єднувалися ті, що, за влучним висловом Євгена Маланюка, вирішили змінити “стилєт на стилос”. Деякі з цих видань – це спроба відновити колишні фронтові газети, але головним

їхнім завданням тепер ставало висвітлення українських проблем у цілому й таборових зокрема, прогнозування сучасної політичної ситуації в світі, підтримка бойового духу інтернованих тощо. Паралельно створювалися й нові видання, зокрема й журнали.

На перших порах таборові видання часто “тиражували” вручну, тобто переписували й перемальовували чи, у кращому випадку, розмножували на друкарській машинці. Ця надзвичайно важка праця заслуговує неабиякої пошани, і щастя, що деякі з цих видань таки чудом уцілили, але, на жаль, їх продовжує знищувати час (при тиражуванні, як правило, використовувався синій копіювальний папір – т.зв. “синька”, тому не надто якісні відбитки на часто не надто якісному папері та ще й з плином часу місцями дуже важко зараз прочитати).

Згодом у таборах з’явилася множильна та друкарська техніка – це надзвичайно полегшувало й активізувало видавничу справу. Відповідно зростала й кількість та якість періодичних видань.

Проби власного пера таборовці публікували у таких виданнях, як “Нова зоря”, “Залізний стрілець”, “Запорожець”, “Око”, “За дротом”, “Кайдани” та ін.

* * *

Незабаром Каліський табір став осередковим на території Польщі. Тут почали зосереджуватись освітні та мистецько-культурні сили нової української еміграції.

Частина початкуючих літераторів з Каліського табору гуртувалися навколо газети “Залізний стрілець”, що була заснована ще 1920 р. як фронтова газета 3-ї Залізної стрілецької дивізії та відновлена на початку 1921 р. Деякий час редагувала її колегія, але незабаром фактичним головним редактором часопису став Іван Зубенко, що перебував у той час на посаді 2-го інструктора Культурно-освітнього відділу 3-ї Залізної дивізії. В його обов’язки якраз і входило опікування пресою цієї дивізії.

І.Зубенко як людина різнобічних літературних зацікавлень, що пробував власні сили в мистецтві художнього слова, згуртував навколо часопису багатьох таборових письменників. До співробітників “Залізного стрільця” належали Микола Дараган, Пилип Загоруйко, Антоній Коршнівський, Федір Крушинський, Аполоній Листопад, Михайло Селегій та ін., що представляли в часописі найрізноманітніші літературні жанри.

Відчуваючи певні успіхи – тепер уже на літературному “фронті” – молоді письменники шукали нових обріїв самовираження, тому часто збиралися в редакції для літературних дискусій, читали тут свої нові твори, обговорювали їх.

У сусідньому таборі в Щипіорно вже було створене літературно-артистичне товариство “Мистецтво”. Отож, літературні зацікавлення письменників-початківців 3-ї Залізної дивізії призвели до утворення в Каліші 2 травня 1922 р. аналогічного літературно-артистичного товариства під назвою “Вінок”, яке виробило свій статут, що був затверджений керівництвом табору 11 травня. У коло завдань товариства входило студювання української та чужоземної літератури, видавнича діяльність, підготовка рефератів, проведення літературних бесід, судів тощо. Належали до нього, зокрема, І.Зубенко, А.Коршнівський, А.Листопад та ін.

Водночас інший гурток молодих таборових письменників створив ініціативну групу, до якої увійшли Свирид Довгаль, М.Селегій, Максим Загривний та Юрій Дараган. Вона й розповсюдила друковану відозву з пропозицією скликати організаційні збори, що мали б розглянути питання щодо створення літературного часопису в Каліському таборі.

Такі збори відбулися 13 травня 1922 р. Прибули на них близько 20 молодих таборових письменників, що працювали у різних літературних жанрах; у тому числі й майже усі члени літературно-артистичного товариства “Вінок”.

На організаційних зборах початкуючі літератори обговорили програму нового видання, затвердили його назву – “Веселка”, а також вибрали редакційну колегію у складі Ф.Крушинського (голова), І.Зубенка (технічний редактор), М.Селегія, А.Листопада та А.Коршнівського [1].

За одностайним рішенням зборів новий журнал мав бути передусім літературним, а рівень публікованих творів у ньому повинен перевершувати інші таборові видання.

Водночас журнал ставив перед собою такі першочергові мистецькі завдання: “1) об’єднання молодих письменників (особливо молодшої генерації) без різниці напрямків навколо одного органу; 2) допомога для розвитку найбільш яскравих індивідуальностей з-посеред тих, які прилучилися до “Веселки” і 3) вишукування, популяризування й удосконалення національних українських питомостей в сучасному українському мистецтві, а

також перенесення й прищеплення на його ґрунті кращих здобутків західноєвропейського і світового мистецтва” [2].

Як бачимо, завдання були досить широкими та далекоглядними. Для їх реалізації потрібна була передусім матеріальна підтримка.

Важливу роль у становленні нового журналу зіграв колишній командувач 3-ї Залізної дивізії, бойовий генерал армії УНР, а на той час начальник каліської та щипіорнської групи таборів – Олександр Удовиченко. Заохочуючи культурно-мистецькі ініціативи у ввіре-них йому таборах, він схвально поставився й до утворення літера-турного місячника.

Важливе значення для “веселківців” мала й підтримка на-чальника Культурно-освітнього відділу 3-ї Залізної дивізії полков-ника М.Деркача. Новому виданню його відомство надало початкову матеріальну допомогу, а також дозволило друкувати журнал у своїй (єдиній на той час у Каліському таборі) друкарні. З цього приводу редакційна колегія “Веселки” у №3 журналу висловила “найщирішу подяку” Культурно-освітнього відділу 3-ї Залізної дивізії, і зокрема полковнику М.Деркачеві, “за тепле підтримання розпочатого діла – видавництва цього літературного місячника”. “Завдяки підтримці, – підкреслювала редколегія, – наш журнал мав змогу вийти на широкий світ і прислужитися своїми скромними силами справі розвою рідної культури” [3].

Водночас керівництво табору зайняло надзвичайно толерантну позицію невтручання у творчий процес молодих літературно-мистецьких сил табору.

* * *

Враховуючи несприятливі умови інтернації, перше число журналу “Веселка” вийшов надзвичайно оперативно – за травень 1922 р., тобто незабаром після скликання організаційних зборів. Відкривався він двома однойменними віршами, що, як і журнал, мали назву “Веселка”. Авторами їх були М.Грива (М.Загривний) та І.З-ко (І.Зубенко). Спеціально написані з приводу виходу жур-налу, вірші ставали своєрідними поетичними маніфестами нового видання. Водночас вони мали не тільки задекларувати назву часопису, але де в чому навіть пояснити її. Отож, “Веселка” ставала символом не тільки різножанровості та різностильовості журналу, а й відображала новий етап української національно-визвольної боротьби, який дещо умовно можна було б назвати як – “культур-

ницький”. Ось, наприклад, як “поетична декларація” журналу звучала у візії М.Гриви:

*Промайнула грізна буря,
Втих зловагий шал стихій.
Буря змила мох із мурів;
Серце мороку позбулось,
А в душі злетіла цвіль.*

*Відгук бурі й досі чути,
Ще чутно далекий гук...
А вже хочеться забути
Шал стихії перебутий,
Відродитися від мук.*

*Щедро сонце лє проміння,
Проясняється обрій...
Почалось життя новітнє, –
Вже й “Веселка” заповітна
Піднесла стяг пишний свій!..*

Наприкінці журналу містилася невеличка відозва “Під увагу українського громадянства”, у якій редакція висловлювала сподівання на підтримку новоутвореного місячника, що мав за мету об’єднати найрізноманітніші течії в українській літературі, а також заклик до всіх небайдужих до співпраці та до “реальної й матеріальної допомоги” [4]. Нижче була вміщена адреса літературного фонду “Веселки”, на яку можна було надіслати пожертви.

Успішний “дебют” журналу окрилив “веселківців”. Новоутворене видання почало отримувати й реальну допомогу. Так, наприклад, невдовзі після виходу першого номера журналу на його адресу було надіслано 15 тисяч польських марок. Ця вагома для часопису матеріальна підтримка була й важлива тим, що надіслав її Головний Отаман Армії УНР і водночас блискучий знавець літератури – Симон Петлюра, який хоч і “приховався” за криптонім С.Т. [С.Торнтон], але все ж “веселківці” у вузькому колі знали справжнє прізвище свого поціновувача й благодійника.

Та існувала проблема, з якою вже на початку заснування журналу стикнулася редколегія “Веселки”. Часопис не представляв жодну з існуючих в таборі організацій, що могло утруднювати подальшу працю редколегії.

Оскільки “веселківці” ставили за мету не перетворювати свій друкований орган на трибуну будь-якої політичної організації (а процес політичного розшарування в таборах набирав все більших обертів), було прийнято компромісне рішення.

9 червня 1922 р. на других організаційних зборах прихильників журналу редакційна колегія “Веселки” увійшла як самостійна одиниця до складу літературно-артистичного товариства “Вінок”. Водночас було прийнято рішення на базі цього об’єднання утворити нове товариство. Що й було зроблено.

Об’єднання прийняло вже розроблений та затверджений статут попереднього товариства “Вінок”, і, враховуючи назву новоствореного журналу, відтепер рішенням зборів почало називатися “Літературно-артистичне товариство “Веселка”, а однойменний часопис став його органом.

Редколегія журналу тепер уже стала автономною секцією новоствореного товариства, якій були надані досить широкі права щодо самоуправління.

Збори також вибрали й затвердили Управу літературно-артистичного товариства “Веселка”, до складу якої увійшли: Олександр Петлюра (голова), Ю. Дараган, М. Загривний, І. Зубенко, А. Коршнівський (члени управи).

Тепер перед товариством стояли досить широкі й різнобічні завдання творення й популяризації української літератури та мистецтва, а також освоєння кращих західноєвропейських зразків у цих царинах. Осередком, де “веселківці” передусім реалізовували накреслені плани, став їх журнал. У червні з’явився другий номер часопису (обидва вийшли тиражем 200 примірників). Це означало, що творчі наміри членів товариства серйозні й довготривалі.

Загалом за два роки існування журналу вийшло у 1922 р. вісім (у 6-ти зшитках), а 1923 р. – 12 (також у 6-ти зшитках) його номерів. У “Веселці” передусім широко була представлена поетична творчість, але на її сторінках вміщувались і прозові та драматичні твори, переклади, чимало місця відводилося для гумористичних мініатюр тощо. Постійними у журналі були рубрики “Бібліографія”, “Театр”, “Хроніка”, а згодом – “Мистецька трибуна”, “Громадська думка” та ін.

Часопис припинив своє існування (а разом із ним і товариство) на початку 1924 р., оскільки більшість співробітників журналу та членів літературно-артистичного товариства “Веселка” покинула

Каліський табір і виїхала на навчання до Чехо-Словаччини, а ті, що залишилися в таборі, були переобтяжені іншими культурно-освітніми обов'язками.

* * *

Культурно-просвітницька робота, і зокрема літературно-мистецька діяльність, у таборах для інтернованих воїнів Армії УНР – це ще одна (без перебільшення героїчна!) сторінка трагічної боротьби українського народу за своє беззаперечне право (й у цьому безглуздий парадокс світової історії!) відстоювати власну національну гідність.

Літератори й митці з-за колючих дротів – вічного гріха й ганьби цієї ж “світової історії” – дещо нагадують зраних журавлів: підбиті крила змушують повзати по багноці й замерзати від холоду та голоду, але все ж у них зароджується мрія – злетіти в небо, пролетіти над рідною землею, щоб там почули їх тужливий журавлиний крик-засторогу...

Зі сторінок рукописних та друкованих (чудом уцілих передусім завдяки Науковому товариству ім. Т.Шевченка у Львові, а пізніше – збережених у ЛНБ ім. В.Стефаніка НАН України) таборових видань звучить тужливий крик за втраченою Батьківщиною, а отже: родиною, коханою, перспективою майбутнього – всім тим, що належало людині спізнати на рідній землі. І у цьому крикові домінує, тепер уже очевидно риторичний, запит: “Чому?!”

Для того, щоб не видатися голослівним, зацитуємо звернення “До українського громадянства” Комітету допомоги інтернованим літераторам у Польщі, датоване 6 серпням 1922 р. (Каліш) і підписане головою Комітету – генералом Миколою Шаповалом, а також активними діячами літературно-артистичного товариства “Веселка” – Ф.Крушинським, М.Селегієм, А.Коршнівським та М.Гривою: “Сучасний стан збройної боротьби за визволення своєї нації сумно скінчився тим часом для борців її. Розбиті, вигнані з рідного краю поплили вони в неймовірно тяжкі умовини польського інтернування.

Повні пониження й погордження обставини існування серед чужинців за дротами й нечувана матеріальна нужда впрост фізично винищують цвіт нації. Маса осиротіла, страхи концентраційних таборів розігнали інтелігенцію й духовних провідників, козак і старшина один залишився на самоті нести тяжкий хрест цього інтернування.

Тільки невелика частина інтелігенції, переважно молоді, все лишається на місці й ділить долю інтернованих та, будучи організованою в різні кружки літературних і артистичних сил, не допускає гаснути духові, споневіратися і втрачати надії серед інтернованих: час же від часу виявляє себе в самих ріжнородних пробах видавництва газет, книжок, літературних збірників і т.д.

Умовини ж інтернування стають чим дальше, то все гіршими й тяжчими, матеріальна нужда нечувана, виснаженість, запалість на здоровлю, вічне недоїдання, постійне відчуття голоду, відсутність окремих помешкань, загальне розташування в бараках на 300-500 осіб разом, де шум, галас, гардимер, де окрім голих піл, нема ні столика, ні стільця, ні лавки, часто без освітлення й яких будь грошових засобів, щоби придбати нову книжку, а то й елементарні речі до писання, – ось ті умовини, в яких треба жити, писати, творити...” [5]

Ось лише фрагмент крику-болю, що частково розкриває важке становище вояків Армії УНР на території Польщі, а також демонструє у яких важких умовах доводилося творити українським літераторам та митцям у вигнанні. Та все ж, зокрема у Каліському таборі, було зроблено чимало для розвитку української літератури й мистецтва, а згодом – і для популяризації їх у світі.

Так, саме у Каліському таборі розпочав свою діяльність як хореограф колишній актор театру М.Садовського, активний учасник національно-визвольних змагань, а тепер всесвітньо відомий теоретик і популяризатор українського народного танцю Василь Авраменко. Знаменитий хор Дмитра Котка, що успішно гастролював у 1920-1930 рр. у Галичині та в деяких країнах Європи, так само зародивсь у цьому таборі.

Успішно у Каліському таборі діяла й театральна трупа, а щодо хороших колективів, то їх тут, крім названого вже, було ще декілька. Чимало пізніше відомих художників та літераторів розпочали свій творчий шлях саме у важких умовах інтернування.

* * *

Отож, сподвижницька праця “веселківців” була надзвичайно потрібною, але водночас від них вимагалось чималих зусиль, аби їхня діяльність стала помітною на фоні досить таки високого рівня культурно-освітньої роботи, яка провадилась у таборі в цілому. Тому, крім літературної діяльності та видання журналу, члени

товариства активно ініціювали нові й підтримували вже традиційні форми культурно-освітньої роботи в таборі.

Так, з ініціативи “веселківців” вже на початку червня 1922 р. у таборі був заснований “Газетний і книжний кіоск Літературно-Артистичного товариства “Веселка”, де можна було придбати українську, польську та російську пресу. Передусім, тут якнайповніше були представлені всі таборові видання, а також приймалися замовлення (на поодинокі видання та цілі комплекти) щодо їх розповсюдження за відповідну плату не тільки на території Польщі, а й за її межами. Ті, хто зголошувався придбати запропоновані повні комплекти таборових видань, не платили за їх пересилання. Сюди можна було здати й друковану продукцію “на комісію” – для оцінки вартості й подальшої реалізації. Завідував кіоском сотник А. Коршнівський. На жаль, як читаємо у звіті за 1922 р. [6], справи продажу періодичних видань та книг у таборі були не надто успішними (і це явище в умовах інтернування зрозуміле), тому загальний баланс торгівельної діяльності кіоску за 6 місяців був від’ємним (– 14666 польських марок) і в січні наступного року його закрили.

Товариство приймало замовлення на редагування, коректуру та переклад українською мовою літературних та наукових видань, а також зголошувалося давати поради початкуючим письменникам.

На початку 1923 р. “веселківці” разом із таборовими акторами заснували при товаристві драматичну секцію, яка незабаром zorganizувала театральну трупу “Веселка”. Її режисиром став М.Горунович, а до кола ініціаторів створення, зокрема, належали: Н.Рожнова-Дядинок, В.Дядинок, Н.Ардашева, Д.Колисниченко-Скляренко, А.Ктитарів, В.Плавко, М.Рожнов та ін. До трупи згодом приєднався драматичний гурток Спільної юнацької школи.

При трупі були започатковані скорочені курси драматичного мистецтва, що відкрилися 23 лютого 1923 р. Лекції на них читав полковник В.Євтимович, який користувався славою бездоганного викладача та фахівця (як актор, він грав на сцені таборового театру, а також пробував свої сили в красному письменстві). На жаль, вжедесь на 5 лекції виклади на курсах довелось припинити.

Дебютувала трупа драматичним нарисом С.Черкасенка “Повинен”, а виручені від вистави кошти передала хворим на туберкульоз. Незабаром була інсценізована п’єса Т.Шевченка “Назар Стодоля”. Та оскільки трупа складалася в основному з акторів Каліського таборового театру, а спроби співпрацювати з загально-

таборовим драматичним товариством, яке в ту пору очолював М'янівський, успіху не мали, театральну діяльність літературно-артистичного товариства "Веселка" незабаром також довелося припинити.

* * *

Більш помітних успіхів товариство досягло в пропагуванні літератури, зокрема творів тогочасних українських письменників (у т.ч. й таборових).

Так, 15 жовтня 1922 р. у таборі Щипіорно, що входив до Каліської групи таборів і був розташований за 2 км. від нього, "веселківці" провели вечір, присвячений творчості П.Тичини. Вступне слово виголосив А.Коршнівський, який підкреслив значення та роль мистецтва "у відродженій нації", а Є.Маланюк зачитав свій нарис про П.Тичину. Після цього "веселківці" Борис Базилевич, Борис Гринвальд, М.Селегій, Є.Маланюк та актори Каліського театру прочитали твори поета. У другій частині вечора М.Селегій виголосив доповідь про "версифікацію Тичини". Кожному із запрошених був також подарований портрет П.Тичини.

У ч. 6-8 журналу "Веселка" за 1922 р. у рубриці "Хроніка" під назвою "Вечір – Тичині" подана досить детальна інформація про цей захід членів товариства, яка підписана криптонімом "М.С." (можливо? – М.Селегій). У ній автор досить красномовно демонструє й літературні устримління "веселківців", зокрема, і їх захоплення символізмом у ранній творчості П.Тичини – поета, який на деякий час став для них найвиразнішим співцем українських національно-визвольних змагань 1917-1920 рр., своєрідним – "кумиром". Водночас автора замітки дещо "дратує" байдужість широкого кола українців до творчості цього поета, як і до "нової творчості" в цілому. З цього приводу він з відтінком докору пише: "Волею подій останнього п'ятиліття українське громадянство все перебувало поза розвитком рідного мистецтва, поза його поступом. Наше громадянство в цілому не брало в тім чинної участі.

Лише уривками воно то захоплювалось, слідом за "авторитетом", новою творчістю, то більше гудило її, звичайно, не розуміючи ані часу, ані його вимог.

Поруч того наше громадянство все живилося показною патріотичністю, а поза нею нічим не цікавилось.

І ось нарешті, 15 жовтня, для задротянців, заходами Літ.-Арт. Тв-а "Веселка", у клубі "Мистецтво", улаштовано вечір, присвячений творчості поета Павла Тичини.

Літературний вечір мав бути одним із тих перших стимулів, що ведуть до єднання суспільства з духовними проявами нації. По широко уложеному програму ініціативі частинно далось виконати своє завдання ознайомленням з характером, змістом та формою нової поезії, інтерпретуючи твори найдужчого сучасного національного поета Тичини. Великою любов'ю і захопленням самих виконавців далось завабити наше суспільство та потягнути його до перейняття сучасністю в мистецтві.

І справді, до якої величи, до якої сили припадає саме символічне значіння появи так барвних творів великого митця. Бо ж з 1917 роком український народ став на шлях рішучого виборення права своєму “я”, на шлях крутого революційного звороту до зміни тактики та методів, що нараз представили перед усесвіт цілу окремішність нашу. Ми снили і нараз пішли до удержавлення, до створення нашої національної ідеології. І разом з цим в підтвердження того, в підтвердження нашої правности ми утовщуємо ґрунт. Ми несемо культурі народів свій дарунок, свій скарб в царині штуки і тільки цим ми здобуємо, завойовуємо собі місце у великій сім'ї. А це є робота поодиноких, для загалу у нас непомітних, творців-мистців. А найдорожчою постаттю є Тичина”. Та все ж авторське резюме звучить досить оптимістично: “Безперечно, – пише він, – при всій невідготовленості аудиторії, вечір дав певні наслідки”.

* * *

Однією з найбільш поширених форм культурно-освітньої роботи в таборах було проведення вечорниць, на яких вдало поєднували відпочинок з намаганнями долучити колишніх українських воїнів та членів їх сімей, зокрема, й до літературного та мистецького життя.

Члени товариства “Веселка” також часто зверталися до такої форми “літературного” спілкування та відпочинку. Їхні вечорниці носили переважно камерний характер, на них запропонували передусім членів товариства та його прихильників. Зустрічі “веселківців”, зокрема, відвідував і відомий український громадський та державний діяч, історик В'ячеслав Прокопович.

Програма таких заходів (“відчитних вечірниць”) була дещо унормованою: прочитання творів (не обов'язково “веселківців”) чи рецензій, а пізніше – обговорення їх. Поміж тим учасників вечорниць пригощали чаєм, а деколи – й “білою” кавою (“чорна”,

очевидно ячмінна, була повсякденним напоєм в таборі) та сухарями з житнього хліба, які часто на металевій печі в редакції газети “Залізний стрілець” (водночас і в помешканні) сушили І.Зубенко та А.Коршнівський. Звичайно, “гостина” була бідною в умовах інтернування, але плідними виходили дискусії, які й “шліфували” творчий талант “веселківців”.

3-поміж вечорниць літературно-артистичного товариства “Веселка”, проведених у 1923 р., у хроніках таборових видань зафіксовано декілька. Відбувалися вони переважно у редакції журналу “веселківців”, зрідка – в “Хаті козака-Волинця” (очевидно, приміщення 2-ї Волинської дивізії).

Декілька вечорниць відбулися в редакції “Веселки” вже в січні-лютому. На них члени товариства читали свої твори, навколо яких згодом точилися кількогадинні дискусії. Тут, зокрема, І.Зубенко прочитав свою драму на 3 дії “Максим”, яка викликала особливо жваву дискусію, Микола Чирський – комедію на 2 дії “Жінка на інтернації”, Б.Базилевич – низку власних віршів, а А.Коршнівський виступав з театральними рецензіями.

Чергові вечорниці відбулися наприкінці лютого вже у “Хаті козака-Волинця”. На них Валентин Конопацький (член т-ва “Веселка”) запропонував слухачам свою драму “Смерть великої душі”. Після її прочитання розпочалася дискусія, у ході якої присутні намагалися дати оцінку п’єси в цілому, а також охарактеризувати окремих персонажів. Колоритного відчуття справжніх українських вечорниць надавав заходу “веселківців” оригінальним співом та віртуозною грою на бандурі таборова знаменитість, поручник Михайло Теліга (майбутній чоловік Олени Шовгенів). Завершив зібрання Є.Маланюк декламуванням творів письменників з материкової України, серед яких особливим успіхом користувалися вірші М.Рильського.

Незабаром (на початку березня) відбулися ще одні “відчитні” вечорниці, що тривали до півночі. Цього разу слухачам була запропонована одна з найцікавіших п’єс В.Винниченка “Гріх”, що 1920 р. була надрукована в Празі окремим виданням, а на початку 1923 р. передрукована у празькому журналі “Нова Україна” (вона, як й інші драми В.Винниченка, користувалася в таборах великим успіхом). Читав п’єсу режисер драматичної трупи “Веселка”, актор Каліського таборового театру М.Горунович (він з успіхом на сцені Каліського таборового театру у цій п’єсі виконував роль

жандармського підполковника Сталинського). Та обговорення драми з ініціативи А.Коршнівського, який коротко підсумував прочитане, було перенесене на іншу зустріч “веселківців” і їх прихильників. Хоч присутні й погодилися з його думкою, та вже в перерві розпочалися жваві дискусії навколо п’єси В.Винниченка, оскільки вона зачіпала болочу для інтернованих тему боротьби з російським імперіалізмом (у п’єсі – в часи Першої світової війни). Після перерви літературну частину зібрання продовжив Данило Левський, що прочитав гумористичне оповідання-пародію “Марко Сокирчук”, у якому дотепно змалював вечорниці “Веселки”, а також у жартівливому тоні охарактеризував табір’ян та стосунки між ними. Завершив зустріч господар вечорниць А.Коршнівський рецензією на творчий дебют драматичної трупи “Веселка” – п’єсу С.Черкасенка “Повинен”.

Наступні вечорниці відбулися вже наприкінці березня, цього разу знову в “Хаті козака-Волинця”. Рефератом “Сучасна польська поезія” відкрив їх Є.Маланюк, який, зокрема, акцентував увагу на творчості “скамандритів” (Юліана Тувіма, Леонарда Подгорського-Окулова, Антонія Слоніського та ін. – з ними Є.Маланюк був знайомий особисто). Часто цитуючи їх твори в оригіналі, доповідач викликав цим невдоволення деяких присутніх, оскільки більшість з них просто не розуміла польської мови. Після перерви Є.Маланюк прочитав п’єсу Якова Мамонтова “Веселий Хам”, а Петро Опаренко – рецензію на постановку п’єси Т.Шевченка “Назар Стодоля” драматичною трупкою т-ва “Веселка”. Завершив вечорниці, які цього разу тривали вже за північ, М.Чирський рецензією на поетичний “альманах трьох” (Є.Маланюка, М.Селегія, Михайла Осика (Острроверхи)), який тільки що вийшов у видавництві “Веселка”.

* * *

Святково були організовані вечорниці 17 травня 1923 р. Цього дня у читальні УМСА (Української місцевої секції) “веселківці” відзначили першу річницю діяльності свого літературно-артистичного товариства. Після відкриття урочистої академії вступним словом А.Коршнівського з доповіддю про діяльність товариства виступив І.Зубенко, далі свій реферат “Мистецтво – Зброя” зачитав Є.Маланюк. У другому відділі прозвучав реферат М.Селегія “М.Осика та його творчість”, який замість хворого атора

зачитав Б.Базилевич. Урочисту академію продовжили актори Каліського таборового театру та поети-”веселківці” (Є.Маланюк, Б.Базилевич та ін.), які прочитали твори письменників, що впродовж року друкувалися на сторінках журналу. Далі (у дусі вечорниць) слово взяли гумористи та пародисти. Щирим сміхом відреагували присутні на гуморески Д.Левського та М.Чирського. Не менше захоплення викликали й пародії В.Євтимовича на твори М.Осики та Б.Базилевича – на твори Є.Маланюка.

У зв’язку з річницею діяльності літературно-артистичного товариства “веселківці” отримали низку поздоровлень від громадських організацій та окремих прихильників їхньої творчості, а також авторів журналу з-поза Каліша. Одне з таких привітань із Галичини – поетичне – від співробітниці “Веселки” Павли Лан (Талан) особливо зворушило редколегію, і вона надрукувала його в журналі (Ч.4-6, 1923). Називалося воно “Новим “каменярам” веселковцям” і було написане в досить патетичному стилі, яким авторка намагалася підкреслити виняткову важливість сподвижницької праці членів товариства. Ось фрагмент із нього:

*Наступив новий рік... Але що з нього Вам?
Новий дрім, новий ніт, стара смерть од кайдан!
Вся Вселенна в сріблі! Вся Природа в цвітах!
Кругом Вас як в тюрмі, – тільки й світла – в очах.
Але що для Вас дрім?! Пустий звук Вам тюрма!
Мед солодкий той Вам – ніт! Для Вас смерти нема!
Ваша Віра – Цвіти! Ваша Пісня – то Світ!
Чого нам не знайти і не знати повік.
Так ведіть же перед! Научіть нас співать,
І як чесно прожити, і як з честю вмирать.
І прославить вовік наймолодший Ваш брат.
Буде з роду у рід Вашу Пісню співать.*

У присвяченій роковинам “Веселки” гуморесці “Мій сон” М.Чирський (псевдонім – М.Подольак) зобразив творче й побутове життя членів свого товариства дещо з іншого боку. Герой його твору, як людина пунктуальна, з’являється на задалегідь призначені збори товариства, але, не витримуючи довжелезної промови, засинає. І от у його сні зі сторінок журналів з’являються співробітники “Веселки”,

які в творчій уяві гумориста стають маріонетками. І далі М. Чирський змальовує своїх колег-“веселківців” з притаманним йому гумором – теплим, щирим, “спостережливим”. Оскільки твір є свого роду унікальним свідченням (хоч і висловленим у гумористичній формі) взаємостосунків між “веселківцями”, їхніх вподобань та “проблем”, дозволимо собі зацитувати його дещо ширше:

ОЛЕКСА КАРМАНЮК *(поволі висовується з журналу, солідно)* Власне кажучи... е-е-е... З пункту бачення власних властивостей безмежного розуміння...

МАЛАНЮК *(відкинувши обгортку журналу, раптом випростовуючись)* Вже жовтий жовтень гетьманує!!! *(до Карманюка)* У вас вже обідали??

ОПАРЕНКО *(з мотком ниток на шиї)* Поважання, посвідчення і постачання. *(До Маланюка)* А ви свого гетьмана до Берліну гетьманувати... так!! нічого тут... еге... *(на бік задумливо)* Надії мої зовсім не оправдалися.

ВІДПОВІД. РЕДАК. *(вискакує... під пахою – портфель, з якого на зразок віяла стирчать хвости оселедців... в руках дві декади...)* Bonjour messieurs?!! Ну що?.. Зібралися... Ах панове швидче... треба поспішати в дома жінка... нема часу... Чорт його бери! з нашими Українцями ніколи...

ЗУБЕНКО *(Поволі викочується... Замислившись)* Що краса? Це – вічна тема! Сфінкс, проблема, раю схема! Нетрі храма! Муки хама!

МАЛАНЮК Перепрошую, в поезії не можна лаятися...

КАРМАНЮК *(максимум бажання звернути на себе увагу)* І хочу я віри і перемоги... І хочу я...

МАЛАНЮК А я хочу їсти. У вас не можна б, між іншим, пообідати.

КАРМАЛЮК Не перебивайте... І хочу я...

ПОДОЛЯК *(боязко висовуючись)* Хай вічно лунає...

КАМАНЮК *(запустивши в нього клямарем)* Цить!!! Я тобі полунаю! Молодий ще лунати... ач і він туди... І хочу я...

СЕЛЕГІЙ *(робить грімасу)* Покиньте, чули вже, досить... Остогидло.

КАРМАНЮК Тоді оповім вам мій сон.

ВСІ Дякуємо!!! І тах по ночах кошмари душать...

СЕЛЕГІЙ *(хоче перекричить усіх. Розмахуючи руками)* Ви думаєте, що в поезії – раз і вже? А чорта лисого не хочете... Га...

Ого!!! а ямб, хорей, дактиль, амфібрах... терціни, сонети, октави, тріолети... Ляконізми...

ОПАРЕНКО От, безголов'я... Треба тікати додому... Варенички...

ПАДОЛИСТ (*непомітно десь узвсяся... Сентиментально*) Сніжно-крапельисто, топольно пишно, дишло, вийшло... рима чи не?..

ОПАРЕНКО Не гримай!!!

ПАДОЛИСТ (*не звертаючи уваги. Задумливо*) Що красивійше? Аполоній Листопад чи Падолист Аполон?

МАЛАНЮК (*з експронту*) Добродію, як не сідайте, будь музикантом не гадайте... Пам'ятаєте байку?

ЗУБЕНКО Панове! Інсінуація!!!

ВСІ Де?! Що?! Коли?! Яка?!

БЛАКИТНИЙ (*поблискуючи ранньою лисиною*) Долярів ще нема?! (*Зітхнувши*) Нема грошей, в шлунку грає, я сумний щось невеселий, а в очах все каруселі...

* * *

Крім проведення власних вечорниць, “веселківці” брали активну участь й у загальнотаборових. Так, наприклад, 2 жовтня 1923 р. в казино 7-ої бригади (Каліш) відбулися вечорниці культурно-освітніх працівників армії УНР, на яких свої твори, зокрема, прочитали Є.Маланюк та А.Коршнівський.

Члени літературно-артистичного товариства “Веселка” експериментували й інші форми спілкування з аудиторією. Так, на Різдвяні Свята 1923 р. у таборі Щипіорно вони запланували провести з читанням своїх творів “вечірку” – під назвою “Живий журнал”.

Члени товариства підтримали ідею створення в Каліському таборі при Комітеті допомоги збігцям з України культурно-освітньої секції, яка організовувала прочитання рефератів з метою популяризації окремих наукових дисциплін (“українознавство, москвознавство, большевикознавство, жидознавство, полонознавство, милітарні науки, соціальні науки, психологія, філософія, фізичне і моральне виховання людини та ін.” [7]). Безкоштовні лекції відбувалися двічі на тиждень (понеділок та четвер) у приміщенні Спільної юнацької школи. Серед лекторів були такі відомі постаті в історії українських національно-визвольних змагань ХХ ст., як генерали-хорунжі О.Удовиченко, М.Шаповал, Всеволод Петрів, Павло Шандрук, а також члени літературно-

артистичного товариства “Веселка” полковник В.Євтимович, сотники Є.Маланюк, Б.Базилевич, А.Коршнівський (голова цієї культурно-освітньої секції) та ін.

“Веселківці” шукали шляхів зацікавлення вітчизняною літературою і представників інших європейських народів, зокрема письменників, сподіваючись, що ті сприятимуть популяризації надбань українського красного письменства у світі.

Так, восени 1922 р. на одну з вистав Каліського таборового театру завітав поручник польської армії Л.Подгурський-Околув. Родом із Білорусії, він належав до малочесельного кола поляків, що прихильно ставилися до українців. Та, передусім, Л.Подгурський-Околув на той час був досить відомим у Польщі поетом. Автор поетичних збірок “Дорога на Емаус” та “Білорусь” належав до групи польських поетів, що гуртувалися навколо варшавського журналу “Скамандер”. У Каліському таборі Л.Подгурський-Околув познайомився з “веселківцем” Є.Маланюком. Між ними зав’язалася щира дружба, яка незабаром переросла й у тісну співпрацю. Український поет узяв на себе функцію знайомити своїх співвітчизників з польською поезією, і навпаки – Л.Подгурський-Околув намагався популяризувати українську серед поляків.

Незабаром Є.Маланюк через посередництво свого приятеля отримав від польської “Таверни поетів” запрошення виголосити в “Руському Домі” у Варшаві доповідь про сучасну українську літературу. Виступ відбувся вже 2 грудня 1922 р., у ньому Є.Маланюк зосередив свою увагу, зокрема, на творчості П.Тичини. Вірші автора “Золотого гомону” читала також українка за походженням, актриса Московського театру Вс.Мейерхольда п. Лебедева. “Презентацію” сучасної української літератури продовжив Л.Подгурський-Околув, який прочитав власні вірші, присвячені Є.Маланюкові, що були надруковані в “Кур’єрі Польському”. Далі свій переклад цих віршів російською мовою зачитав поет Володимир Байкін, а Є.Маланюк запропонував слухачам їх переклад українською мовою.

Під час цієї поїздки Л.Подгурський-Околув познайомив Є.Маланюка й з іншими “скамандритами” (зокрема, і з Ю.Тувімом – лідером групи), між ними згодом також зав’язалася тісна співпраця, що мала позитивні наслідки для налагодження українсько-польських літературних взаємин.

У матеріалах про створення та діяльність літературно-артистичного товариства “Веселка” ми фактично назвали імена найбільш активних його учасників, а отже – й співробітників журналу. Нагадаємо лише, що на початку заснування журналу навколо нього об’єдналося близько 20 молодих таборових письменників. Незабаром журнал став досить популярним поза межами Каліша (передусім в Галичині та Чехо-Словаччині) – і число авторів “Веселки” зросло ще на 30 позатаборових співробітників, серед яких були Осип Турянський, Клим Поліщук, Галина Орлівна, Григор Лужницький та інші вже відомі чи початкуючі письменники, що перебували тоді в основному на Західній Україні або у Празі.

До членів товариства належали також художники В. Дядинюк, А. Жуков, П. Омельченко, В. Цимбал, В. Щербак. У журналі “Веселка” часом вміщували репродукції їх малярських робіт. Восени 1922 р. була відкрита виставка картин малярів-“веселківців”. З оцінкою їх творчості в №6-8 часопису товариства за цей рік у рубриці “Мистецька трибуна” виступив Є. Маланюк.

Щодо творчості “веселківців”, репрезентованої у журналі товариства, а також у інших виданнях, оцінки критикою її естетичних, ідейних основ та пошуків, то це тема окремого розлогого дослідження, яка виходить за рамки завдань цієї публікації, а отже – ще чекає свого висвітлення.

-
1. У липні 1922 р. із табору в Щипіорно до Каліша прибув Є. Маланюк, який активно включився у роботу редколегії журналу. На початку 1923 р. троє із членів попереднього складу у зв’язку зі зайнятістю в інших сферах діяльності припинили роботу в редколегії. Далі журнал редагували Є. Маланюк та М. Селегій, відповідальним редактором залишився А. Коршнівський. Останній зшиток (Ч. 11-12, 1923) журналу редагували Є. Маланюк, А. Падолист, Ю. Дараган, які в той час перебули вже в Празі.
 2. Веселка. – 1923. – Ч. 4-6. – С. 57.
 3. Веселка. – 1922. – Ч. 3. – С. 33.
 4. Веселка. – 1922. – Ч. 1. – С. 32.
 5. Український Сурмач. – Каліш, табір. – 1922, 10 серпня. – Ч. 25. – С. 2-3.
 6. Надрукований у останньому за 1922 р. (Ч. 6-8) номері журналу “Веселка”.
 7. Наша зоря. – 1923. – Ч. 31-33. – С. 31.